

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-2>**ХРИСТИЯНСЬКО-САКРАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ЧЕРНІГІВО-СІВЕРСЬКОГО КРАЮ****Вікторія Балабушка,***аспірант Київського національного університету культури і мистецтв
(Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-4271-6993

balabuskviktoria@gmail.com

Анотація. У статті з позиції культурологічного дослідження робиться спроба систематизації християнських цінностей святих, що становили основу культурно-мистецьких проєктів архітектури середньовічного Чернігова та узагальнюються спільні європейські в тому числі слов'яноукраїнські самобутні традиції духовної спадщини. Вони формувалися на базі язичницької міфології, що трансформувалася в християнській духовний світ. Передавалася з покоління в покоління через усну і письмову культуру, що збереглися в міфах, сказаннях, легендах, проповідях, літописах, Святому Письмі. Розповсюджувалася членами монастирських громад, священиками, паломниками по всій Україні-Руси. Збереглися і до нині в сакральній формі філософсько-християнської духовної традиції, моралі і культури європейців. Розглядаються християнсько-європейські впливи сакрального іконописного мистецтва як нового історичного етапу. Розглядаються християнсько-європейські впливи монументальної кам'яної, мурованої архітектури як нового історичного етапу, що утворив культ традицій спільних біблійних образів мозаїчно-фрескового, іконописного мистецтва, місцевих образів князівських династій, канонізованих святих, що і в сьогоденній архітектурі українського зодчества займають сакральне місце.

Ключові слова: релігія, культ святих, святі Чернігівщини, князі, іконописне мистецтво, ікони, духовні традиції.

CHRISTIAN-SACRAL TRADITIONS OF CHERNIGIV-SIVERSKY REGION**Victoria Balabushka,***Postgraduate Student of the Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-4271-6993

balabuskviktoria@gmail.com

Abstract. In the article, from the standpoint of cultural research, there is an attempt to systematize the Christian values of the saints, which formed the basis of the cultural and artistic projects of the architecture of medieval Chernigiv and generalize common European, including Slavic-Ukrainian, distinctive traditions of spiritual heritage. They were formed on the basis of pagan mythology, which was transformed into the Christian spiritual world. It was passed down from generation to generation through oral and written culture, preserved in myths, legends, legends, sermons, chronicles, and the Holy Scriptures. It was spread by members of monastery communities, priests, and pilgrims throughout Ukraine-Rus. The philosophical and Christian spiritual tradition, morality, and culture of Europeans have been preserved up to this day in a sacred form. The Christian-European influences of sacred icon painting art as a new historical stage are considered. The Christian-European influences of monumental stone and masonry architecture are considered a new historical stage, which formed the cult of traditions of common biblical images of mosaic-fresco, icon painting art, and local images of princely dynasties, canonized saints, which also occupy a sacred place in today's Ukrainian architecture.

Key words: religion, the cult of saints, saints of Chernigiv region, princes, icon painting art, icons, spiritual traditions.

Вступ. Етимологія слова «релігія», згідно з сучасними словниками, походить з латинського religion – честь, побожність, благоговіння, пошана; або від religious – совісний, благочестивий; або за Цицироном, від religere – совість. Однак, виявляються неточним для з'ясування глибинної сутності цього терміну, оскільки релігія це феномен духовного життя людства, його світоглядна основа, яка упорядковує щоденне життя і поведінку людини, а також дає змогу спілкуватися з вищим Розумом (Богом, Богами) через обряди. (Лозко : 90). Поняття «культу святості» є шанування визначених церковних святих, яких Бог за їх праведне життя, стійке сповідання віри, «подвиги благочестя» наділив дарами чудотворення, зробивши посередниками між собою і людьми. Святі вважаються покровителями простих смертних, «заступниками» і «молитвинниками» (Атеистический словарь, 1986: 398). На думку І. Остащука, доктора філософських наук, професора «святий» розглядається як найменування людини, що здатна реалізувати вищі цінності, відзначилася ідеальним виміром моральної досконалості, наділена функціями особистісного прикладу й оточується відповідним релігійним культом (Остащук, 2014: 240).

У дохристиянські часи слово святий у наших предків-язичників означало як «сильний», «міцний», «рослий», з часом – «світлий», «сяючий», «чистий», «шанований», що за змістом трансформувалося у християнське тлумачення поняття святий. Християнське вчення терміну «святий» пояснює, що святістю нагороджують людину, яка в земному житті виявила християнські чесноти, досягла вершин духовної досконалості (Матвеева, 1995: 3-4). За М. Поповичем, доктором філософських наук, професором, академіком НАН України, то «культ» є органіч-

ною частиною релігії, оскільки передбачає засоби впливу людей на хід подій (Попович, 1999: 48). Святі культури історично сформувалися в іудаїзмі, ісламі, християнстві в період трансформації від політеїзму до монотеїзму. До числа святих було зараховано пророків, праведників, апостолів, святителів, мучеників.

Мета роботи – узагальнити історико-теоретичний, культурологічний доробок української історіографії формування пантеону християнських культів святих, що вкоренилися у традиції сакрального храмового будівництва та декору. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні культурологічного підходу в реконструкції цілісного процесу проблеми. На основі історико-хронологічного порядку забудов соборів і церков середньовічного Чернігова, порівняльного аналізу європейських традицій, внутрішніх національних культів святих прослідковується процес накопичення та збереження традицій святих образів храмового будівництва.

Виклад основного матеріалу. В офіційному статусі Святих православної віри встановлено 7 рангів. Це ангели, служителі Бога, які сповіщають людям Його волю, серед них Серафіми та Херувими; пророки, які уславились своїми подвигами на славу Божу; преподобні, тобто святі-самітники; апостоли – 12 найближчих учнів Христа; святителі-служителі Церкви Божої, які мають перед нею величезні заслуги; мученики, які прийняли смерть за віру. За даними К. Кислюка, кандидата філософських наук, доцента загальний пантеон церковних святих Руської Православної Церкви налічує понад 450 осіб. До цього списку в середині XVIII ст. було залучено групу із 178 «київських святих» Києво-Печерської лаври (Кислюк, <http://Religiyeznavstvoreligiyeznavst>). Культ святих динамічно почав розвиватися після константинівського миру, коли християнство отримало свободу віросповідання. Святим присвячували собори, храми, церкви, малювали ікони й викладали мозаїки та ін. (Балабушка). І. Остащук визначає, що хрестоматійним є вислів християнського апологета Тертуліана, що «кров мучеників – насіння християн», тобто людей які прийняли мученицьку смерть заради віри у Христа і створили культ святих (Остащук, 2014: 239). На честь святих були утвердженні дати вшанування, що склалися в церковний календар з рухомих і нерухомих свят.

Християнська ідеологія, утверджує монолітну концепцію пріоритету «небесного духовного» над «земним і матеріальним». Основою християнської етики було й залишається десять головних заповідей, за словником (Атеистический словарь, 1986:158) «десятьслов» або «декалог» (від грецького deka – десять і logos – слово, учення). Заповіді містяться в «Пятикнижжі», норми поведінки, ніби начертані були Богом на двох кам'яних плитах «Скрижальях Заповіту» переданих їм Мойсеєм на горі Сінай. В зміст було закладено моральні норми поведінки, серед них, що стали європейськими традиціями, цінностями, пошана до батьків, заборона вбивства, крадіжки, посягання на чужу власність, тощо. Ці та інші морально-етичні норми моральності стали фундаментом для всіх часів і народів.

Вдосконалення на шляху розуміння поняття духовного в системі культурних цінностей стала християнська релігія, яка на основі міфічних образів формує сталі морально-етичні образи, символи, традиції, внутрішнього вдосконалення людської душі. Значну роль в процесі систематизації і впорядкування теологічного-філософських принципів християнської ідеології зробили вчення Августина Блаженного, Григорія Назіанзіна, єпископа Константинопольського, прозваного Богословом, Василя Великого, єпископа Нісського (Соколов, 1979: 49). В цей період церква монополізувала духовне життя суспільства. Людина сприймалася як сутність «духовна», як така, що має душу і є одухотвореною істотою.

З позиції середньовічної свідомості найдосконалішим виявом духовності мислиться Бог та знання про Бога, а богослов'я, теологія підноситься на рівень «найголовнішого знання», здатного дати вичерпні відповіді на всі загадки земного і небесного буття. Поняття іконопис (ікона) означає малюнок, образ, зображення, живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих та подій Святого Письма. Ікона один з найдавніших та найважливіших предметів релігійного побуту. За допомогою них більше стають зрозумілими події християнської історії, яскраво уявляються образи святих.

Як зазначає В. Александрович, в мистецтвознавстві цей термін вживається для означення всіх портретних та сюжетних зображень священного характеру. Дане поняття стосується також малярства на дереві, полотні, рельєфів на металі, каменю, кістці, дереві, об'єкти монументального малярства, шиття та золотарства. Із винайденням друкування з'являються гравійовані відтиски на папері та репродукції конкретних шанованих та чудотворних ікон (Александрович, 2005).

На думку Р. Василика, іконопис як вид особливого станкового живопису, зароджується після VII Вселенського собору, що був присвячений відновленню шанування ікон (Василик, 2011). Як констатує отець Юрій Касьянов «які через ікону ми отримуємо благодать Святого Духа, віддаючи честь іконам, ми тим самим віддаємо честь їх первообразу» (Ukrainian Orthodox Church of the USA). Першим іконописцем вважають євангеліста, апостола Луку, приписуючи йому ікону «Богородиця Одигітрія» та ще близько десяти ікон. На острові Кіпр є монастир, який має офіційну назву «Священний царський і ставропігійний монастир Кікської ікони Божої Матері», що був заснований на честь ікони Богородиці, яку намалював він. На стінах собору зображений розпис, який складався з 12 важливих свят у християнстві, тобто це було зроблено спеціально для людей, щоб за допомогою зображального мистецтва вони могли прочитати Біблійні сюжети та зрозуміти їх значення. Ці зображення символізували великі свята та були розташовані в хронологічному порядку, щоб людина усвідомлювала, яке свято буде та готувалася до нього (Балабушка, 2022: 34).

Середньовічна Україна-Русь прийняла християнство від Сходу, де на той час знаходилася Візантія (нині країна Туреччина) сприймаючи візантійську традицію архітектурних планів монументальних споруд. У Західній Європі в період середньовіччя продовжував розвиватися романський стиль, традиційно сформований в античний період грецько-римської спадщини, що поступово відроджувалася у Європі. В результаті сформувалися два напрямки спільної європейської традиції в мистецтві: візантійський та романський. Внаслідок нашої місцевої Руської архітек-

турної розбудови витворився своєрідний синтез цих впливів, що незабаром набуває власного україно-візантійсько-романського характеру. Християнські культи святих образів сприяли зміцненню державності, консолідації української народності, національної ідеї, зміцнювали культурні зв'язки з Візантією, Болгарією, країнами Західної Європи.

З християнством утверджувалася нова ідея історії, за якої всі події, явища, ідуть від всемогутнього Бога, воно спонукало формування нової філософії історії, тобто осмислення її, як єдиного історичного процесу, як розвитку. Християнство сповідувало возвеличення предків, і це теж споріднювало його з народними традиціями. Відомо, що однією з найдавніших традицій праукраїнців-язичників було поклоніння предкам, ідеалізація їх звичаїв, традицій. За допомогою релігійних святкувань, дотримання успадкованих звичаїв, традицій виявлялося ставлення до історичного минулого і у цих традиціях, сакральне місце зайняли храми і монастирі.

У діаспорному колективному, виданні «Українська культура» за редакцією Д. Антоновича, який був ректором Українського вільного університету у Відні та Празі, у темі «Передхристиянська релігія українського народу» авторства Д. Антоновича та «Українська церква» у співавторстві Д. Антоновича і В. Біднова закладено роль і значення української церкви у формуванні духовності української нації. Прийняття християнства Руссю та узаконення її Володимиром Святославовичем (Великим) як головної ідеології державної політики і культурного розвитку всієї Русі (Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича, 1993: 130).

У колективній монографії «Українська культура» за редакцією І. Крип'якевича, який був академіком АН УРСР, професором Львівського університету, у розділі «Княжа доба», підрозділ 4. «Віра й церква» розкриваються глибини духовні особливості слов'яноукраїнської народності, що збереглися протягом віків та трансформувалися у християнську віру. Вони збереглися у вигляді самобутніх традицій, обрядів, звичаїв, вірувань в загробне життя, проведення тризни та інших форм світогляду. На його думку, у християнізації Русі особливе значення займали монастирські обителі та їх братія, що утверджували постулати християнської моралі і богослов'я; за висловом автора «християнська наука стала близькою й зрозумілою народу за рахунок роз'яснення братії монастирів» (Історія української культури, 1994: 256).

Питанням духовної традиції християнської етики середньовічних монастирських осередків в класичній історії України-Руси розглядається опосередковано. Майже в кожному історичному дослідженні нового етапу трансформації соціально-культурного розвитку середньовічної Русі, від язичництва до християнства розглядається складний період християнізації. Відбувається процес впровадження нових символів, святих, біблійної літератури, духовних основ християнської моралі, етикету поведінки священнослужителів церкви, монашества, мирян на основі біблійних заповідей та Святого Письма. Масштабно будуються храми, монастирі, церкви оформлені спільними європейськими культурами фресково-мозаїчного, іконописного мистецтва та місцевого пантеону святих мучеників князівських династій Рюриковичів. В Чернігівській Русі гілки Ольговичів, Святославовичів, а також представників знатних родів, які в історію увійшли як подвижники християнського благочинного діяння. Найвизначніші з яких вихідці Чернігово-Сіверського краю, такі як Св. Антоній, ігумен Данило та його письмова праця «Життя й ходження Данила Руськя земля игумена на Святу землю», сестра чернігівського князя Давида Святославовича – Предслава та син Микола Святоша.

Найвидатніший історик України член-кореспондент ВУАН та АН СРСР М. Грушевський у своїй багатотомовій «Історія України-Руси», зокрема Т. 3, розділ IV «Початок чернецтва на Русі», висвітлив монастирський рух в продовж XI–XII століть в тому числі, в Чернігівській Русі. Це Єлецький монастир Св. Богородиці та монастир Св. Бориса і Гліба. На його думку, монастирі були релігійно-культурними центрами при яких створювалися освітньо-духовні осередки, що вивчали Святе Письмо, навчалися грамоти за системою грецько-візантійського варіанту, пізніше римсько-латинського письма, теологічного знання (Грушевський, 1993: 354).

При монастирях утворилися «духовні школи» перекладу і перепису іноземних духовних книг, які називалися повістями, сказаннями, хроніками, хронографами на основі яких складалися, в тому числі місцеві оригінальні літописи та інші духовні твори. Автор розкриває походження термінів «монах», «чернець», наводить статистичні дані кількості монастирів Русі-України. Наголошує, що найвищим проявом християнського буття були монастирі. А монахи були високодуховними, сповненими святості особами, які відреклися від мирського світу, уособлено шукаючи істини у Бога. Вони прагнули стану сутності, який було закладено «отцом Церкви», Св. Афанасієм Олександрійським у IV столітті. Саме про таких святих як Антоній, Предслава, Святоша М. Грушевський описує в «Історії України-Руси» у другому томі, розділі 4. «Чернігівщина й Переяславщина» (Грушевський, 1992: 640).

Також у своїй монографії М. Грушевський, надає статистичні дані кількості монастирів періоду княжої доби: загальна кількість монастирів України-Руси нараховувала біля 68, що збереглися в письмових згадках, в тому числі у Чернігові – 4 (Грушевський, 1992: 6). За даними історика М. Семчишина то їх було 17, в тому числі в Чернігові – 3 (Семчишин, 1993: 42). На його ж думку, то в середньовіччі було велике число церков, монастирів та людей, що хотіли перейти в монашій стан. Внаслідок чого відбулося значне поширення паломництва по всій Україні, та поза її межами до Святої землі, Афону, Царгороду та ін. Автор свідчить про велику побожність людей того часу (Семчишин, 1993: 42).

М. Грушевський також, заявляє, що князі Чернігово-Сіверської Русі взагалі визначалися своєю побожністю, більш або менш щирою, не тільки будували церкви у себе в Чернігові, а у Києві і часто постригалися в ченці, князі й княгині, чи перед смертю чи за життя. До прикладу наводить чернігівського князя Давида Святославовича, який славився своїм християнськими чеснотами, зокрема як утверджує М. Грушевський «згадане слово малює його в повноті святим, прославленим різними чудами в момент його смерті» (Грушевський, 1993: 333). Сестра Предслава і син Святоша Давида Святославовича постриглися в ченці в Києві. Святоша, з іменем Миколи, про-

славився як Святий Микола Святоша, нетлінні моці якого й досі зберігаються в київських печерах. Він прославився як любитель книг, подібно до його діда Святослава свого часу, якому перекладав іншомовні книги і посланіє Теодосій Грек, зокрема «посланіє папи Льва В.», що в Печерському монастирі зберігалися в його бібліотеці. Святим називають забитого князя Ігоря Ольговича, що за словами М. Грушевського «по своїй невдачі на київському столі постригся теж в ченці» (Грушевський, 1993: 333).

Обряд постригу в монахи, особливо перед смертю практикувався чернігівськими князями, зокрема Всеволод Ольгович постригся перед смертю в Києві, з іменем Кирила, його син Святослав, що прославився в Київському літописі за свою побожність. Чернігівські документи-синодики згадують ще кількох князів, пострижених перед смертю в ченці. Чернігівська династія визначалася прихильністю до церкви й чернецтва. Список великих подвижників Чернігівської Русі відкриває ігумен Св. Антоній, в миру князь Святослав, Св. Микола Святоша, монахиня Предслава, ігумен Даниїл та інші (Балабушка, 2017: 236).

Почесне місце серед подвижників національно-духовних традицій був і залишається ігумен Даниїл, який залишив працю відому у багатьох списках як «Ходіння ігумена Даниїла на Святу землю» (Моця, 2001: 763). Н. Полонської-Василенко називає його ще й «Путівник» (Полонська-Василенко, 2002: 143). За словами Б. Рибакі, що посилається О. Стародуб у своїй статті «Пороська земля у X-XIII ст.» то ігумен Даниїл був перекладачем і тлумачем «Слова Георгія Богослова» про те, як поганці, тобто язичники поклонялися ідолам і приносили їм жертви, а, крім цього, був автором літописної повісті про Шарукановий похід 1111 року (Стародуб, 1996: 5). У паломництві ігумена Даниїла Є. Голубинський, професор Московської Духовної Академії, автор двохтомної «Історії руської Церкви» вбачав суто релігійно-благочестиві мотиви подорожі. Н. Тихомиров подорож Даниїла оцінював не тільки як релігійну мету, а припускав як дипломатичну місію для встановлення контактів з Римом через єрусалимського короля Бадуйна (Стародуб, 1996: 5).

Академік Української академії наук, віце-президент ВУАН С. Єфремов у своїй монографії «Історія українського письменства», розділі 1. «Письменство княжих часів» виокремлює оригінальний твір «Путівник» Даниїла, який провів паломництво, подорож до Святої землі. За змістом твору розкриваються глибокі психологічні відчуття краси природи, флори, фауни Святої землі, яку з великою любов'ю порівнює автор з рідною Батьківщиною Чернігово-Сіверщиною. А річку Йордан з чернігівською річкою Сновією. На благо «руської землі», утвердження християнства на Русі, духовного розвитку та вдосконалення ігумен Данило запалив Святу лампаду у гроба Господнього (Єфремов, 1995: 87-88). З літературної спадщини Даниїла як коментує С. Єфремов стає відомо, що він був знатним прочанином родом з Чернігівщини, який знав грецьку мову, був заможною людиною, військового вишколу, досягнув посади єпископа, що було вершиною церковної кар'єри для русичів на той час (Єфремов, 1995: 87-88). А конкретніше як заявлено у «Давній історії України», головним редактором якої є академік, директор інституту археології НАУ П. Толочко «за Руську землю, за князів своїх і за весь руський народ молився в далекому Єрусалимі ігумен Даниїл» (Давня історія України, 1995: 88).

Культ святих у традиціях храмового будівництва середньовічного Чернігова формується на основі трансформації спільних європейських цінностей у період християнізації Європи. Головними духовними образами культу святих стають біблійні образи – Ісус Христос, Матір Божа, 12 апостолів, 4 офіційних авторів Євангелій, ангели Херувими, Серафими, образ Святої Трійці, Фекла, Параскева та ін., місцеві святі образи, зокрема Борис і Гліб та ін., чий ліки увіковічені в традиціях храмового будівництва Спасо-Преображенського, Борисоглібського соборів і П'ятиницької церкви Чернігова (Балабушка, 2016: 48). У центрі релігійних свят-вшанувань перебуває Ісус Христос і всі свята, що пов'язані з ним. Серед них Преображення Господнє або Преображення Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа. Воно являється одним з дванадцяти нерухомих головних свят, що відзначається з IV ст. на спомин про велику подію у житті Ісуса Христа. Про цю подію, Преображення Ісуса Христа, що зафіксована у праці «Святі і свята України» розповідається, що перші відомості вшанування цього свята написані в Євангелії від Луки та від Матвія. За християнським тлумаченням, Преображення Христа є прикладом наслідування християнського буття (Матвеева, 1995: 162).

Як зазначає А. Адруг, іконопис займає провідне місце у станковому малярстві Чернігова. З XI століття починається історія чудотворної чернігівської ікони «Слецької Богоматері», що імовірно написав невідомий маляр з Чернігова 1690 або 1698 р. Іконографічна схема богородичної ікони походить від візантійського зразка XV ст. Про популярність цієї ікони свідчить і той факт, що в Тобольську вона стає відомою як «Тобольська Богоматір». До Сибіру її привіз чернігівський архієпископ Іоан Максимович, що був призначений митрополитом Тобольським і всього Сибіру. Першотвір чудотворної ікони чернігівської «Іллінської Богоматері» до наших днів не зберігся (Адруг, 2018: 84). Інші зображення святих досліджує Г. Логвин. Висуває припущення, що уцілілі фрагменти розпису Спаського собору в Чернігові свідчать про їхній стилістичний зв'язок з малярством Софійського собору в Києві (Логвин, 1980: 48-49).

Висновки. Сучасна експозиція української професійної ікони Чернігівщини (близько 80 ікон) розміщена в одній із виставкових залів Чернігівського колегіуму Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній». Найпопулярніші образи: Богородиці, Ісуса Христа, св. Миколая, св. Архистратига Михаїла, св. Юрія Змієборця, св. Іоанна Воїна, св. Силіана, св. Харлампія, св. Варвари, св. Параскеви та ін. В Борисоглібському соборі (музеї) проходить виставка «Церковні старожитності XVII-XIX ст.», де експонуються та презентуються предмети церковного вжитку: ікони, службні книги, посуд, облачення священнослужителів, хрести, культове шитво, свічники та інше (Chernigiv starodavniy. Vystavky. Profesiniy ikonopys).

Також можна ознайомитися з Борисоглібським собором, що є музеєм Національного архітектурно-істо-

ричного заповідника «Чернігів стародавній» та Будинком хорової спадщини, де проходять концерти духовної музики. У ньому розміщені 2 постійнодіючі виставки: «Фреска чернігівських храмів», «Архітектура і ремесло Чернігова XI-XIII ст.». Ці споруди відносяться до Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів Стародавній», що є науково-дослідним та культурно-освітнім закладом архітектурно-історичного спрямування, що об'єднує комплекс нерухомих і рухомих пам'яток матеріальної та духовної культури, які становлять виняткову історичну, мистецьку, художню, наукову цінність. На балансі заповідника 7 окремих ділянок, де знаходяться 26 пам'яток архітектури та містобудування. А саме: територія давньоруського Дитинця; археологічні залишки Благовіщенської церкви XII ст.; частина давньо-руського Третьяка з фундаментами давньоруської церкви; будівля Катеринської церкви; територія ансамблю споруд Єлецького монастиря; ансамбль Свято-Троїцького Іллінського монастиря; комплекс Іллінської церкви з дзвіницею та Антонієві печери; П'ятницька церква. Офіційний сайт заповідника oldchernihiv.com, де можна дізнатися більше інформації та наочно побачити ці споруди.

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) стратегічно орієнтована організація на сприяння та розширенню міжнародного співробітництва наукових, освітніх і культурних інституцій. Відповідно до Списку всесвітньої спадщини входить 7 українських культурних та природних пам'яток. Більш детальну інформацію можна переглянути на сайті Постійного представництва України при ЮНЕСКО unesco.mfa.gov.ua, офіційному сайті ЮНЕСКО en.unesco.org, та на сайті Верховної Ради України zakon.rada.gov.ua, де розміщено офіційний вебпорталі парламенту України в розділах «Законодавство України» представлена база міжнародних документів, що ратифіковано в нашій країні. Станом на 2022 рік Уряд України запропонував внести до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО 17 об'єктів (Postiynogo predstavnytstva Ukrainy pry UNESKO). Попередній список – це перелік важливих культурних і природних об'єктів, що пропонуються включити до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Балабушка, 2021: 302). До нього внесено «Історичний центр м. Чернігів», а саме собори Спасо-Преображенський IX ст. та Борисоглібський XIII століття (в 1989 р. під № 668 внесено до списку). На даний момент пропонується також внести до попереднього списку номінацію «Культурний ландшафт міста Чернігова» до нього включити архітектурні комплекси Валу, Дитинця, Болдині гори, Єлецький монастир, разом з пагорбом, де розташовується Свято-Троїцький монастир.

References:

1. Ukrainian Orthodox Church of the USA. (n. d.) Retrieved from: <http://www.history.org.ua>. (review date 23.06.2022), (in Ukrainian).
2. Adrug A. (2018) Mystetstva Chernigova drugoi polovyny XVII – pochatok XVIII stolittya. (Chernihiv art of the second half of the 18th century – the beginning of the 18th century). Chernigivski starozhytnosti: zbirnyk naukovykh prats Nats. Architecture – ist. zapovidnyk "Chernigiv starodavniy". 5 ed. (8) pp. 82-90 (in Ukrainian).
3. Aleksandrovych V. (2005) Ikony, ukrainski ikony. Entsiklopediya istorii Ukrainy. (Icons, Ukrainian icons). Retrieved from: <http://www.history.org.ua/?termin=Ikony> (review date 21.01.2022) (in Ukrainian).
4. Abdusamedov A., Aleinyk R., Alieva B. (1986). Ateisticheskiy slovar (Atheist dictionary) p. 612 (in Russian).
5. Balabushka V. (2016) Kult sviatyhu tradytsiyah budivnytstva serednyovichnogo Chernigova. (The cult of saints in the traditions of medieval Chernigov temple construction) Visnyk Natsionalnoyi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv: nauk. zhurnal 4th ed. pp. 47-52 (in Ukrainian).
6. Balabushka V. (2017) Monasturi Chernigivshchyny yak osередky duchovnoyi tradytsii hrystyyanskoyi etyky. Monasteries of Chernihiv region as centers of spiritual tradition of Christian ethics. Karnabidivski chytannya: zbirnyk naukovykh prats 1-3rd ed-s. pp. 236-244 (in Ukrainian).
7. Balabushka V. (2021) Istoriya-kulturologichna spadshchyna Chernigova. Nematerialna kulturna spadshchyna Chernigova yak sychasnyi turystychnyi resurs: dosvid, praktyky, innovatsii. (Historical and cultural heritage of Chernigov. Intangible cultural heritage as a modern tourist resource: experience, practices, innovations). Proceedings from IV Mizhnarodna nauko-vo-praktychna konferentsiya festyvalu. pp. 302-306 (in Ukrainian).
8. Balabushka V. (2022) Ikonopysne mystetstvo Chernigivshchyny. Syntez mystetskoyi nauky, osvity i tvorchosti v Ukraini ta globalnomu kulturnomu prostori: (Icon painting art of Chernihiv Oblast. Synthesis of artistic science, education and creativity in Ukraine and the global cultural space). Proceedings from IV Mizhnarodna nauko-vo-praktychna konferentsiya pp. 34-35 (in Ukrainian).
9. Davnya istoriya Ukrainy (Ancient history of Ukraine) in 2 Volumes (1995). p. 224 (in Ukrainian).
10. Kysluka K. Religiyevnavstvo (Religious Studies). Retrieved from: <http://www.eligiyevnavstvoreligiyevnavst> (Review date: 21.01.2022) (in Ukrainian).
11. Logvyn G. (1980) Chernigov. Novgorod-Severskiy. Gluhov. Putyv[Чернигов. = Tchernigod. Novgorod-Severski. Gloukhov. Poutivl: [ocherk]. p. 285 (in Russian).
12. Lozko G. (1995) Ukrainske narodoznnavstvo (Ukrainian ethnology). p. 512 (in Ukrainian).
13. Matveyeva N., Goloborodko A. (1995) Svyati i svyata Ukrainy. (Holidays and holidays of Ukraine) p. 240 (in Ukrainian).
14. Motsya O. (2001) Religiya i tserkva. Istoriya ukrainskoi kultury (Religion and the church. History of Ukrainian culture): in 5 Volumes. Vol. 1. Istoriya kultury davnyogo naseleння Ukrainy. pp. 768-790 (in Ukrainian).
15. Ostashchuk I. (2014) Istoriya vynyknennya ta rozvytku hrystyyanskoyi kultu sviatuh. (The history of the origin and development of the Christian cult of saints). Gileya: naukovyi visnyk. 85th ed. pp. 239-243 (in Ukrainian).
16. Postiynogo predstavnytstva Ukrainy pry UNESKO. (Permanent Representation of Ukraine to UNESCO). Retrieved from: <https://unesco.mfa.gov.ua.spivrobitnictvo>. (Review date: 11. 04. 2021) (in Ukrainian).
17. Sokolov V. (1979) Srednevekovaya filosofiya (Medieval philosophy). P. 448.
18. Starodub O. (1996) Poroska zemlya u X-XIII st. (Poroska land at 10-13 centuries). Uriivskiy litopys. 1st ed. pp. 3-12 (in Ukrainian).
19. Chernigiv starodavniy. Vystavky. Profesyniy ikonopys. (Chernihiv ancient. Exhibitions. Professional icon painting.) Retrieved from: <https://oldchernihiv.com/vystavky/profesyniy-ikonopys>. (Review date: 9.01.2022) (in Ukrainian).